

Палата Пензионог фонда у Београду

Pension Fund Building

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

Основа сутерена
Floor plan

Палата Пензионог фонда у Београду

Трг Николе Пашића 3 и Теразије 29

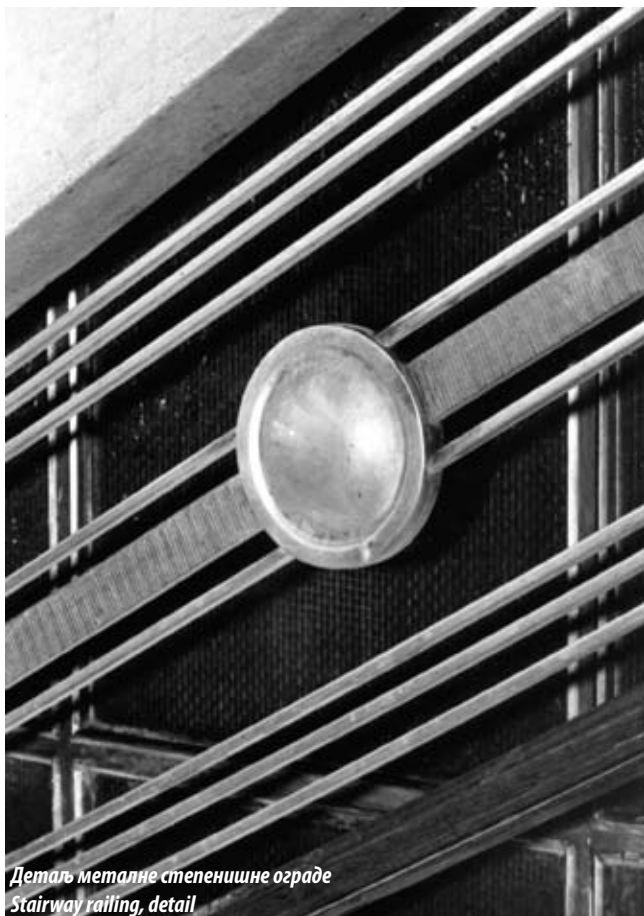

Улазни вестибил
Entrance vestibule

У строгом центру Београда, на месту где се Теразије отварају према Тргу Николе Пашића, 1939. године изграђена је Палата Пензионог фонда чиновника и служитеља Народне банке Краљевине Југославије. Подигнута је на месту Урошеве пивнице и Шишкове кафане, у тадашњем амбијенту Теразија, који је обухватао хронолошки, висински и стилски сасвим неуједначен грађевински фонд. Ова зграда је међу старим Београђанима позната као палата „Београд“. Назив је произашао из тадашњег назива биоскопа који је радио у оквиру палате, у сали у сутерену и приземљу, а чији простор данас заузима Позориште на Теразијама.

Палата је подигнута према пројекту руског архитекте Григорија Самојлова, који је још као ђак, након Октобарске револуције, емигрирао у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца 1921. године. У Београду је уписао студије на Архитектонском одсеку Техничког факултета, где је и дипломирао 1930. По завршетку студија, до подизања палате, реализовао је више стамбених објеката у Београду и Србији, као и Цркву Св. арханђела Гаврила на Топчидерском брду.

Године подизања палате припадају времену када је академизам, мада и даље постојао у престоичком градитељству, у великој мери уступио место прочишћеном модернизму и када се, под утицајем

*Детаљ металне степенешне оградe
Stairway railing, detail*

западних центара, у београдској архитектури већ увелико установио ар деко. Постулати ових стилских праваца се препознају у градњи палате, али не као збир насумично изабраних и невешто склопљених елемената – већ као брижљиво простудирани и кроз праву уметничку имагинацију прожети у јединствено архитектонско остварење.

На залученој континуалној фасади према Теразијама доследно је спроведена академска, строга хијерархија зона. Перфорирана је мирним и уједначеним ритмом троделних прозорских отвора у зони спратова и четвороделних у зони мезанина и петог спрата. Двоструки плитки пиластри са сведеним базама и капителима протежу се висином прва четири спрата. Угаону партију у највишој зони одређују два картуша. Низ локала у приземљу, са широким

*Напис у ентеријеру – улазни хол са Трга Николе Пашића бр.1
Inscription in the entrance hall from Nikola Pašić Square*

транспарентним стакленим површинама излога, наткривен је јако избаченом и осветљеном надстрешницом.

Фасада према Тргу Николе Пашића слично је решена, с квадратним пољем уоквиреним схематизованим полустубовима. Ово поље некада је било намењено излагању биоскопског а данас позоришног репертоара.

Фасаде у камену су мирне, прочишћене, модернизоване, без тешких слојева декоративне пластике. Оно што изненађује јесте главни улаз у биоскоп и ентеријер пространих холова палате. Овде се читава декоративни ар деко стил.

Улаз у виду вестибила, са Теразијског трга у данашње позориште, има наглашену висину и залази у простор мезанина. И данас својом

*Декоративна решетка изнад улазног портала
Decorative grille above the entrance*

обрадом, с мозаички украшеним подом, стакленим витринама за репертоар и декоративним порталом представља јединствено решење у београдској архитектури. Портал је украшен решетком у комбинацији бронзе и кованог гвожђа, с медаљоном у средини, који приказује наги пар у игри. Аутор бронзане скулптуре плесног пара био је руски уметник Владимир Загородњук.

У ентеријеру се као централни мотив издваја хол, где се од приземља широким полукружним ступеништем силази у сутерен, односно партер биоскопа – позоришта. Хол је засведен куполом на којој је у штуку изведена декоративна рељефна композиција – Игра у води. Младе женске фигуре представљене су у лакој покрету игре, једна са инструментом, две као лежеће фигуре под сунчевим зрацима.

Представљена је и сцена рађања Венере, као и нимфа која јаше на морском коњицу. Све оне у вези су са идејом уметности и лепоте коју она носи. Јасне али благе линије, лак покрет, морски мотиви, као и линија стилизованог таласа створили су прозачну и поетичну сцену.

Горње партије полукружног фоајеа у сутерену, чију таваницу носи пет пари стубова распоређених у полукруг, декорисане су рељефним фризом Одмор. На фризу је представљен низ од пет лежећих фигура, различитог положаја, у природној величини, између којих се појављују мотиви из морског света, попут риба и водених цветова. Рељефни фриз се понавља у траци огледала изнад улазних врата у салу, чинећи с њим затворен круг. Ове композиције је, према нацртима самог Самојлова, извео скулптор Ристо Стијовић.

Биоскоп „Београд“ свечано је отворен 24. октобра 1940. године. Дворана и улаз са Теразија били су веома модерно опремљени. Поред благајне налазила се сигнална табла, односно цео план партера и балкона у дворани, на којем је свако седиште имало своју сијалицу. Према томе да ли је нека сијалица угашена или светли, публика је знала да ли је неко седиште слободно или већ заузето и према томе се оријентисала. У благајни се налазила и табла са бројевима – сигналним позивима посетилаца за телефон, за фотеље у партеру. Дворана је имала у партеру и на балкону укупно преко хиљаду седишта. Сва седишта су била веома удобне кожане фотеље, рађене по узору на фотеље у Берлинској опери. Светлосни ефекти позорнице били су решени рефлекторским мостом са девет касета, док је биоскопско платно могло да се покреће аутоматски. Први пут у Београду проблем грејања, хлађења и проветравања ваздуха решен је на принципу америчког система пуне аклиматизације. Читав сплет инсталација, постављених дискретно, испод седишта и кроз плафон, омогућавао је да се аутоматским путем постиже грејање, хлађење, влажење и сушење ваздуха у дворани. Веома успешно био је решен и проблем акустике дворане. Њен сасвим оригиналан левкаст облик и употреба посебног материјала за зидове допринели су савршено равномерном распоређивању јачине звука за свако седиште на балкону или у партеру.

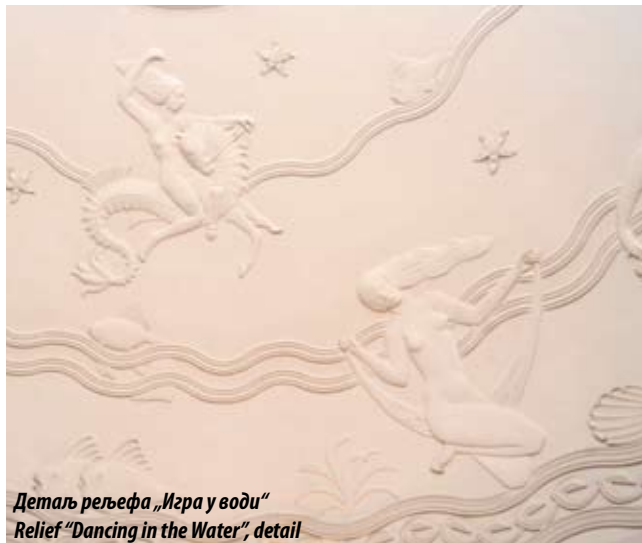
За потребе окупационе војске, биоскоп „Београд“ на Теразијама је као репрезентативан објекат 1941. године најпре претворен у Soldaten-кино, док ће нешто касније у истој дворани радити Војничко позориште KDF (Kraft durch Freude). Након рата, 1949. године у зграду бившег Пензионог фонда на Теразијама усељено је Хумористичко позориште да би користило дворану са биоскопом „Београд“. Хумористичко позориште је прошло разне трансформације да би 1975. године настало Позориште на Теразијама.

У време подизања палате „Београд“ није била планирана изградња Трга Николе Пашића, већ је на том месту била пробијена Нова улица, релативно узана – укупне ширине осам метара. Објекат преко пута – зграда Окружног суда – бомбардована је за време рата, што је отворило могућност за изградњу трга. Тек формирањем Трга Маркса и Енгелса – данашњег Трга Николе Пашића и изградњом зграде Дома синдиката 1955. године, према пројекту архитекте Бранка Петричића, појачан је значај те фасаде пројектоване као споредне. Визуелно, она је добила место нижег бочног крила Дома синдиката, учествујући тако у стварању нове композиције јединственог конкавног pročеља.

Палата Пензионог фонда на Теразијама данас се може сматрати најзначајнијим остварењем архитекте Григорија Самојлова у домену

профане архитектуре и истовремено једним од најзначајнијих примера београдске архитектуре у годинама пред Други светски рат. У обликовном смислу она представља успешан спој различитих стилских тенденција, карактеристичних за период у којем је настала.

Палата Пензионог фонда, Трг Николе Пашића 3 и Теразије 29 је утврђена за културно добро 2007. године.

Детаљ рељефа „Игра у води“
Relief “Dancing in the Water”, detail

ЛИТЕРАТУРА:

1. У Београду је отворен нови репрезентативни биоскоп „Београд“, Правда, 25. X 1940.
2. Оригинална архитектура и инсталације новог биоскопа „Београд“, Правда, 26. X 1940.
3. Ђ. Сикимић, Фасадна скулптура у Београду, Београд, 1965.
4. Д. Ђурић Замоло, Хотели и кафане XIX века у Београду, Београд, 1988.
5. М. Миловановић, Архитекта Григорије И. Самојлов, у: Руска емиграција у српској култури XX века, књ. I, Београд, 1994.
6. М. Миловановић, Палата Пензионог фонда Народне банке на Теразијама у Београду, врхунско дело новомонументалног стила, Ликовни живот, 53–54, Земун, 1995.
7. М. Ђурђевић, Григорије Самојлов (архитектонски опус), Годишњак града Београда (ГГБ), XLIV, Београд, 1997.
8. М. Просен, Палата Пензионог фонда чиновника и служитеља Народне банке, ГГБ, XLIX–L, Београд, 2002–2003.
9. К. Амброзић, Стијовић, Београд, 2006.

Pension Fund Building

3, Nikola Pašić Square and 29, Terazije Street

Изглед са Трга Николе Пашића
View from Nikola Pašić Square

The building of the Pension Fund of the Clerks and Servants of the National Bank of the Kingdom of Yugoslavia is located in the heart of downtown Belgrade, at the point where Terazije opens out to Nikola Pašić Square. It was built in 1939 on the site of former Uroš's Alehouse and Šiško's Tavern, in an architectural landscape which was heterogeneous in style, date and height. Older generation of Belgraders still popularly call it Beograd Palace, after the name of the basement-level cinema which is now home to the Theatre-on-Terazije.

It was built to a design by the Russian-born architect Grigorije

Samojlov, who had emigrated to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes as a teenage boy, in 1921, shortly after the October Revolution. He graduated in architecture from Belgrade University in 1930. In the years that intervened between his graduation and the construction of the Pension Fund building several of his housing designs were executed in Belgrade and elsewhere in Serbia, as well as the church of St Gabriel the Archangel in Topčidersko Brdo in Belgrade.

At the time of the Pension Fund building's construction, academism, although still a steady constant in the architecture of the capital, was giving

Сцена и сегмент партера данашњег позоришта
Stage and part of the stalls of today's theatre

way to modernism, and Art Deco had already been well established. The tenets of those styles are observable in Samojlov's design for the Pension Fund building, not as a random choice of ineptly assembled elements, but as a carefully thought-out and creatively unified whole.

The Terazije-facing elevation displays a hierarchy typical of academism. It is perforated by the calm rhythm of windows, tripartite on the upper floor levels, quadripartite on the mezzanine and fifth-floor levels. The curved corner bay is flanked by shallow pilasters with simple bases and capitals rising through four floors and accentuated by cartouches above the upper edge of the façade. The ground floor with transparent, glazed shop windows is set back from the upper levels providing a deep, brightly-lit overhang. The elevation to Nikola Pašić Square is similar. It features a large and shallow recess flanked by engaged semi-columns

which was originally intended for advertising the cinema programme, and today, that of the theatre.

Stone-clad façades are calm, restrained, divested of heavy layers of ornament. What may come as a surprise is the main entrance to the cinema and the decoration of its spacious halls which drew on Art Deco. The high ceiling of the entry passageway to the theatre from Terazije advances up into the mezzanine level. With its mosaic floor, playbill display cases and ornamented gate, it remains unique in the architecture of Belgrade. The entrance is adorned with the original bronze and wrought iron grille gate. The medallion in its middle encloses the depiction of a nude dancing couple, a work of the Russian-born sculptor Vladimir Zagorodnyuk.

The focal point of the ground-floor is the hall with a curved staircase leading down to the cinema/theatre. Its dome ceiling is decorated with

Оригинална кожна седишта биоскопске сале, историјска фотографија
Original leather seats in the cinema, historical photograph

a relief composition in stucco, "Dancing in the Water", depicting young female figures in a gentle dancing motion, one holding a musical instrument, two reclining in the sun. There is also a scene of the birth of Venus and a nymph riding a sea horse. All of them convey the idea of art and the beauty it brings. Clear but gentle outlines, soft movements, marine motifs, stylised wave line, create a poetical airy scene.

The semicircular basement foyer has a ceiling supported by five pairs of columns arranged in a semicircle. The upper zone of its walls is decorated with a frieze in relief, "Repose", depicting five life-size figures in different recumbent postures and, between them, sea world motifs such as fish and water flowers. The frieze is reflected in the band of the mirror above the entrance to the auditorium, the two thus forming a full circle. The relief was done by the sculptor Risto Stijović after Samojlov's drawings.

Belgrade Cinema was opened on 24 October 1940. Both the auditorium and the entrance passageway from Terazije were furnished with modern equipment. Next to the box office was a seating plan fitted with lamps indicating vacant seats, and the box office was equipped with a numbered board signalling incoming phone calls for the spectators in the stalls. The auditorium, split between the stalls and the balcony, had a capacity of more than one thousand seats, comfortable leather chairs on the model of the Berlin Opera. The stage was fitted with a lighting bridge and an automatically operated projection screen. For the first time in Belgrade, the problem of air heating, cooling and ventilation was solved by using an American air-conditioning system. Installed under the floor and through the ceiling, the automatically controlled system heated, cooled, and regulated the humidity of

*Шишкова кафана и Урошева пивница, угао Теразија и Трга Николе Пашића, историјска фотографија из око 1930. године (МГБ, Ур. 6090)
Šiško's Tavern and Uroš's Alehouse, corner of Terazije and Nikola Pašić Square, historical photograph, ca 1930 (Belgrade City Museum, Ur. 6090)*

the air in the auditorium. The acoustic design of the auditorium based on its funnel-like shape and the use of special materials for the walls enabled an even distribution of sound to every seat on both levels.

After the German occupation of Serbia in 1941, the cinema became the Soldaten-kino, and somewhat later the space was also used for performances for soldiers organised by the KdF (Kraft durch Freude) organisation. The Humorous Theatre that moved in after the war, in 1949, underwent different transformations before becoming the Theatre-on-Terazije in 1975.

At the time of the construction of the Pension Fund building, there were no plans envisaging a square at the rear of it. Instead, a relatively narrow, eight-metre wide street was cut through. The fact that the county court building across the street was hit by a bomb during the war opened the possibility of constructing a square. It was only with the construction of the square, today bearing the name of Nikola Pašić (originally of Marx and Engels) and the Trade Unions building in 1955, to a design by the architect Branko Petričić, that the rear elevation gained importance. It visually functions as the left-hand side wing of the Trade Unions building, forming part of its concave front elevation.

The Pension Fund building in Terazije, a successful combination of different architectural trends that flourished at the time, may be considered the most important single design of Grigorije Samojlov and one of the most important works in Belgrade's architecture in the years before the Second World War.

Pension Fund Building, 3 Nikola Pašić Square and 29 Terazije Street was declared a cultural monument in 2007.

Literature

"U Beogradu je otvoren novi reprezentativni bioskop 'Beograd'", Pravda, 25 Oct. 1940.

"Originalna arhitektura i instalacije novog bioskopa 'Beograd'", Pravda, 24 Oct. 1940.

Dj. Sikimić, Fasadna skulptura u Beogradu (Belgrade 1965).

D. Djurić Zamolo, Hoteli i kafane XIX veka u Beogradu (Belgrade 1988).

M. Milovanović, "Arhitekta Grigorije I. Samojlov", in Ruska emigracija u srpskoj kulturi XX veka, vol. I (Belgrade 1994).

M. Milovanović, "Palata Penzionog fonda Narodne banke na Terazijama u Beogradu, vrhunsko delo novomonumentalnog stila", Likovni život 53–54 (1995).

M. Djurdjević, "Grigorije Samojlov, arhitektonski opus", Godišnjak grada Beograda XLIV (1997).

O. Prosen, "Palata Penzionog fonda činovnika i služitelja Narodne banke", Godišnjak grada Beograda XLIX–I (2002–2003), K. Ambrozić, Stijević (Belgrade 2006).

Палата Пензионог фонда у Београду

Pension Fund Building in Belgrade

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

За издавача: Нела Мићовић, директор

Текст: Ксенија Ђирић

Лектура: Татјана Тодоровић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: Scanner studio, Београд

Београд, 2015.

Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

725.1(497.11)(036)

ЂИРИЋ, Ксенија, 1973-

Палата Пензионог фонда у Београду = Pension Fund Building in Belgrade /
[текст Ксенија Ђирић ; превод Марина Адамовић Куленовић ; фотографија
Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града
Београда - установа културе од националног значаја = Belgrade : Cultural
Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of
National Significance, 2015 (Београд : Scanner studio). - 10 стр. :
илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о ауторки
преузет из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. -
Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-89779-16-5

а) Београд - Палата "Београд" - Водичи

COBISS.SR-ID 218270732

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

